

Древній Острог... На пагорбі над містом височить цей старовинний палац — фортеця князів Острозьких. Велетні-башти очима-бійницями, прикриті віями-мохом, по-старечому дивляться на світ. І чого лише не бачили вони на своєму віку?! І коли б вони могли розтулити уста, то повідали б людям не лише про героїчні битви з поневолювачами, а й про того, хто милувався їх могутністю й величчю і разом з тим стискував від гніву кулаки, коли бачив біля цих палаців знедолений люд...

Про це нам нагадує картина рівненського художника В. Окулича «Тарас Шевченко в Острозі». Вона хвилює своєю образністю і барвами... Видніється суворі башти як символ гніту і депотизму. Попід горою, на шляху грає кобзар... Ось їхали селяни, везли своє убоге збіжжя, та й зупинилися послухати співця. Серед них виділяється образ молодого кріпака. Він стиснув руками палицю, гнівно блищать очі... Обійнявши доньку, зажурилася жінка. А посеред шляху, недалеко від кобзара, стоїть тридцятидворічний Тарас Шевченко. Він вбирає серцем звуки тривожних струн народної. Його полум'яний погляд звернений вдалину. За ним — голубий простір, перед ним далекий, невідомий шлях...

Він ходив цими збитими, курними шляхами, облитими слізьми і потом народу. Хоч народився великий співець у Моринцях, та всю Україну сходявсь вдовж і вперек. Побував він і у нас, на Рівненщині, в нашому мальовничому Поліському краї, зустрічався з простими людьми, тут дзвеніло його закличне, палке слов, заїдси він виніс залуки багатьох своїх творів.

У 1845 році Тарас Шевченко був удостоєний звання вільного художника і протягом 1845-1846 років мандрував по Україні. Він тоді працював художником у Київській Археологічній комісії ("Тимчасова комісія по розгляду древніх актів"), яка займалася вивченням і збиранням старовинних актів, грамот, рукописів, літописів, легенд, історичних переказів, стародруків, досліджувала історико-архітектурні та археологічні пам'ятки.

Шляхами нашого краю Тарас Шевченко мандрував

восени 1846 року. У поемі «Варнак» він пише: «З Кременця пішов я через село Верба в Дубно, а з Дубна на Острог, Корець і на Новоград-Волинський, на береги моєї рідної, моєї прекрасної Случі».

До Острога поет прибув у жовтні, коли дерева скидали своє золотисте вбрання, — і був вражений величчю середньовічного палацу-фортеці, золоточслим собором, велетами-баштами... Цікавився історією Острога, міста, яке у свій час було визначним культурним, освітнім і духовним центром України, змальовував стародавні споруди.

Острожани свято бережуть пам'ять про Великого Кобзаря, гордяться тим, що він побував у їхньому древньому місті. Щороку, 20 жовтня, вони відзначають день Тараса Григоровича Шевченка — великого українського демократа, поета, художника і мислителя. Напередодні 150-річчя з дня народження поета острожани послали до Києва своїх земляків, представників трьох поколінь — шістдесятилітнього Григорія Назаровича Тарасюка, молодого столяра Леоніда Сутулу і школярку Олю Чумак. Із наддніпрових круч вони привезли додому частку всенародної святині — пригорщу землі з Тарасової могили.

На узвишші, біля замку князів Острозьких, де колись знаходилися славнозвісні академія і друкарня, встановили погруддя Кобзаря. Біля нього і замурували цю частку каневської святині. На гранітній плиті викарбувані слова: «Тут знаходиться земля з могили великого сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка. Привезена і закладена 20 жовтня 1963 року». Біля пам'ятника острожани посадили саджанець тополі, привезений з берегів могутнього Славутича-Дніпра. І зроста, забуваю красуня тополя, яку любив і оспівав у своїх творах поет.

У центрі Острога, біля готелю «Вілія», стоїть могутня споруда, оперезана зрізаними отворами гарматних бійниць. Це надвір'яна башта Луцька, або башта-брама. Відреставрована, вона тепер стала окрасою міста. В ній розташований Музей книги та друкарства. В його експозиції є ряд рідкісних видань творів Тараса Шевченка, книг, пов'язаних з його творчістю,

зокрема, — ювілейне видання АН УРСР творів Т. Г. Шевченка «Лірика» (Київ, 1961), «Кобзар» Т. Г. Шевченка (Ставрополь, 1980) та ін. У краєзнавчому музеї, розміщеному в замку князів Острозьких, створена окрема експозиція, яка розповідає про життя і творчість Великого Кобзаря, про його перебування на Рівненщині, зокрема в Острозі. Ця подія відзначена меморіальною дошкою, що прикріплена до замкової стіни.

Полонили Тараса Шевченка і мальовничі береги нашої Ікви, що протікає біля міста Дубно. Про красуню Ікву поет кілька разів згадує у своїх творах, зокрема у поемі «Варнак». Перебуваючи на засланні в Косаралі, якось йдучи понад Елеком, він зустрівся з старим каторжанином, варнаком — учасником народного повстання на Волині. Дід був родом з над Ікву, звідти, де побував Шевченко, мандруючи по Волині перед засланням. Частітьки зворушливою і хвилюючою була ця зустріч, настільки вона розворушила споріднені душі борців-вільнодумців, що поет пише поему «Варнак», у якій з'явилися такі палкі рядки:

... "Старий

Згадав свою Волинь
святую

І волю-долю молодую...

Над Іквою було село.

У тім селі на безталання

Та на погибель виріс я.

Лихая доленька моя!.."

Герой поеми помстився панам за тяжку кривду і був засланий на каторгу, далеко від рідної Волині, річки Ікви, своєї домівки...

Саме Дубно було відоме Тарасу Шевченку з повісті М. В. Гоголя «Тарас Бульба». Тут, під Дубно, відбувалися жорстокі бої козаків з військами польської шляхти. В місцевому краєзнавчому музеї зберігаються пам'ятки про Великого Кобзаря. Встановлено меморіальну дошку: «В жовтні 1846 року в м. Дубно перебував великий син українського народу, поет, революціонер-демократ Т. Г. Шевченко». Тут поет оглянув місця, пов'язані з повістю М. В. Гоголя, замок князів Острозьких, міську браму, Ільїнську церкву, монастир кармеліток, зробив замальовки.

У Вербі засновано народний музей Т. Г. Шевченка. В ньому зібрано численні ек-

Фоторепродукція з картини художника Валерія

спонати: вишивані портрети Кобзаря, малюнки на сюжети творів поета, альбоми з фотографіями і репродукціями картин, присвячені його діяльності. Демонструється літературна карта, яка розповідає про подорож Т. Г. Шевченка по Рівненщині, про твори, в яких він згадує наш край. Музей часто відвідують гості з інших областей України, з Білорусі та Литви. Побувала в ньому і онука-Великого Кобзаря по брату Микиті — Л. П. Шевченко і залишила запис у книжці відгуків.

По дорозі з Верби на Дубно розкинулося село Підлужжя. На лузі за селом, біля асфальтованого шосе, тече з кринички струмочок. Тут часто зупиняються перехожі і проїжджаючі попити чистої свіжої води. Кажуть, що це джерело цілюще. А ще називають його Тарасовою криничкою.

Може, це й легенда. Та з покоління в покоління передається розповідь про те, що тут зупинився, присів біля цієї кринички Тарас Григорович Шевченко. Напився джерельної води — і пропала втома. Надав йому той цілющий струмок вели-

Ю
Ю . . .

ШЛЯХИ

Малюнок «Обереги» рівненського рія ВОЙТОВИЧА.

кої сили.

Свято шанують жителі села пам'ять про Великого Кобзаря. Його іменем названо колективне сільськогосподарське підприємство. Дбайливі руки урядкували Тарасову криничку, обсадили тополями. На цьому місці споруджено монумент (скульптор Борис Ричков), який відтворює картину з безсмертних творів поета.

У буянні квітів і зелені стоїть пам'ятник: Кобзар схилив голову, склав руки,

ко біля джерела в селі Підлузжя на Дубнівщині.

Багато легенд, переказів про перебування поета в нашому краї збереглося і до сьогодні. У шістдесятих роках в селі Пирятин Дубнівського району записано такий переказ.

«...Давно це було. Одного разу біля пирятинського ставу по дорозі з Почаєва та Крем'янця зупинився візок. З нього ступив на землю вже літній чоловік з обвислими вусами. Зняв свої пожитки. Тихою ходою підійшов до ставу, сполоснув руки і високе чоло. Оглянувся довкола і, помітивши розлогу вербу, сів під нею перепочити.

Перекусив цей чоловік, а потім вийняв з плескатої дерев'яної скриньки аркуш паперу і почав щось малювати вуглиною, раз у раз поглядаючи на залишки валів старої фортеці.

Поблизу сільський хлопець пас вівці. Побачив його подорожній і запитав:

— Як звати тебе і чиї вівці пасеш?

— Звісно, панські, — відповів той.

— І коли ми вже будемо свої пасти... — журно похитав головою вусатий чоловік.

А потім, показуючи поглядом на земляні вали, промовив:

— Отут кляті бусурмани Богдана тримали (Г. С. Мова йде про битву під Берестечком, коли кримські татари захопили Богдана Хмельницького в полон).

Закінчив малювати, зібрав свої речі, сів на візок і поїхав десь туди, до Радзивилова.

На третій день, коли порожній візок повертався тим же шляхом, пастух запитав візника:

— А що то за чоловік був з вами?

— Маляр Шевченко.

Підріс пастух і згодом багато почув про Тараса Шевченка. Все шкодував:

— Ех, знав би, що то він, в ноги б йому поклонився.

До самої смерті розказував він людям про свою зустріч біля ставу з Тарасом Григоровичем Шевченком».

Цей переказ опублікований у пресі. А ось цю легендарну оповідь про невмирущу силу Тарасового поетичного слова мені довелося почути самому в селі Малин Млинівського району від літньої селянки Катерини

нувалися будинки, ховаючи під собою тих, хто звів їх стіни, хто дав їм життя...

Мокію Великому вдалося вискочити з хати. Ховаючись за тином, поповз у жита. Там побачив кількох односельчан.

— Ткаймо до лісу, — сказав один з них.

І раптом пролунали слова Мокія:

— Друзі, я забув в хаті «Кобзаря»... Він згорить...

— Нащо тобі та книжка? Рятуватись треба. Загинемо!

— Вона мені найдорожча в світі, — відповів коротко і поповз назад.

Фашистів не було видно. Він кинувся у хату, схопив «Кобзаря», що лежав на звичному місці, і вибіг. Ступив кілька кроків до поля. І враз ніби лезом перерізало груди. Закрутилося в очах голубе липнєве небо, золотисті жита, палаюча хата... Він вправ горілиць, притискуючи до серця Тарасову книгу, він з нею жив і з нею помирав...

Кажуть у Малині, що на тому місці, де загинув Мокій Великий, завжди цвітуть маки — вогняні квіти. Вони нагадують про правдолюба, звичайного трударя, який навчився читати по «Кобзареві», проніс його через панський гніт, криваву війну і з ним загинув.

Понад п'ятдесят років минуло відтоді, як гітлерівські недолюдки спалили живцем, закатували, розстріляли більше 800 жителів села Малин. Давно розвіяв вітер попіль на згарищах, буяють на них сади і квіти, височать нові будинки... Та живуть в пам'яті народній імена загинувших, живе легендарне оповідання про Мокія Великого.

Сталеве й полум'яне, чарівне і ніжне слово Тарасове нині вільно ходить хатами Малина, ллється піснею в клубі, дзвенить на уроках в школі...

Та продовжимо нашу розповідь про подорож поета. Перебуваючи в Дубнівському повіті, Тарас Шевченко відвідав Козин, Радивилів, села Острів та Пляшева. Між цими селами, перед містечком Берестечком у червні 1651 року відбулася велика битва війська Богдана Хмельницького та польського короля Яна Казимира, відома в історії визвольної війни українського народу як битва під Берестечком.

зберігається копія автографа вірша Великого Кобзаря «Ой чого ти почорніло, зеленє поле?»

На колишнім полі бою побував і Тарас Григорович Шевченко. Перебуваючи на засланні в Косаралі, він написав ліричний вірш, присвятивши його цій історичній події. Поет з глибоким співчуттям оспівує трагедію і мужність свого народу:

Ой чого ти почорніло, Зеленє поле?

— Почорніло я од крові За вольную волю...

Круг містечка Берестечка На чотири милі

Мене славні запорожці Своім трупом вкрили...

Та ще лежав гайворони Укрили з півночі...

Клюють очі козацькі, А трупу не хочуть.

Почорніло я, зеленє, Та за вашу волю...

У листопаді 1846 року Т.

Г. Шевченко відвідав місто Корець, зробив кілька малюнків, зокрема старовинного замку, цікавився життям і побутом робочого люду, тяжкою долею кріпаків. Пізніше у повісті «Прогулка з удовольствием и не без морали» він писав: «На полях Волини и Подолии вы часто любуетесь живописными развалинами древних массивных замков и палат, некогда великолепных, как, например, в Остроге или Корце. В Корце даже церковь, хранилище бальзамированных трупов фамилии графов Корецких, сама собою в развалину превратилась. Что же говорят? О чем свидетельствуют эти угрюмые свидетели прошлого? О деспотизме и рабстве! О хлопах и магнатах!»

Під час подорожі по нашому краю Тарас Шевченко зробив чимало малюнків, зібрав багатий історичний та фольклорний матеріал.

Під впливом подорожі по Поділля і Волині, знайомством з героїчним минулим свого народу, його тяжким тогочасним становищем, коли українці перебували під національним і соціальним гнітом, Т. Г. Шевченко написав одні із найсильніших своїх творів «Послання до земляків», «Кавказ» та інші. Як гімн людині-борцю, борцю за волю свого народу звучать його пристрасні рядки:

Не вмирає душа наша, Не вмирає воля.

має про враження від подорожі по Волині, про почуте і бачене, про страждання свого знедоленого, поневоленого люду. Пам'ятник доповнює стела, на якій зображено сліпого лірника з поводирем, нещасну Катерину, жницю на панському полі, сумну матір з дитям на руках, народних месників-гайдамаків...

Біля пам'ятника, біля Тарасової криниці завжди квіти. Вона живе, дає людям воду, дає людям силу!..

Цю подію кілька років тому образно відтворив наш земляк, художник Микола Тимчук у своїй картині «Шевчен-

бачила на своєму віку, багато пісень Тарасових переспівала. Ось її розповідь.

«...Вирувало полум'я. Вогненні язики здіймалися в небо вище церковних бань, а за міцними мурами, за старими стінами чулися передсмертні зойки, відчайдушний плач дітей, стогін матерів і прокляття звірам у фашистських мундирах. Той, хто

відважувався перелізти через мур, падав під градом куль... Гітлерівські кати зігнали в церкву малих і старих, понад чотириста чоловік, і живцем спалювали їх. А навколо тріщали, руй-

нерівній бою проти 150-тисячного польсько-шляхетського війська. Яскравою сторінкою в історію увійшов подвиг трьохсот козаків на острові Журавлиха біля села Пляшева. 300 звитязців, прийнявши на себе весь удар, затримали шляхту і дали змогу врятувати козацьке військо від розгріму. Сміливці всі полягли смертю героя.

Немеркнулою пам'яткою славного і суворого минулого України є священні «Козацькі могили» — нині історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», в якому

і неситий на виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого.

Люди нашого краю свято шанують пам'ять про великого сина України. Від серця до серця йде його слово — живе, пристрасне, полум'яне. Тарас Шевченко завжди був з нами на тернистих шляхах боротьби за волю. Його слово служило іскристою зброєю, надійним другом. Воно і сьогодні з нами — в сім'ї великій, волонній, новій.

Георгій СЕРБІН,
заслужений журналіст
України.